

Posudek na magisterskou diplomovou práci Šárky Bartůškové „LETS go? Lokální systémy výměnného obchodu a jejich přínos pro lokální komunity a jejich rozvoj v České republice“

Práce Šárky Bartůškové se zabývá jevem LETS v podmínkách postkomunistické České republiky a částečně též na Slovensku. V první části práce uvádí čtenáře do problematiky LETS skrze zahraniční literaturu, druhá část je potom založena na vlastním kvalitativním výzkumu LETS provozovaných v České republice a na Slovensku.

Podle dohody s Dr. Ryndou se v tomto posudku soustředím především na druhou část práce. Musím se nicméně vyjádřit i k první, konceptuální části práce. Tuto část práce v rozsahu cca 30ti stran považuji, narozdíl od vlastního výzkumu, za velmi slabou. K této části práce mám tři zásadní výhrady, přičemž vzhledem k první z nich naplňuje podle mých představ tato práce jen ztěžší nároky na magisterskou diplomovou práci na Karlově univerzitě.

Předně, autorka podle mě nechápe, jaký status má sociálněvědní literatura a jak s ní lze legitimně v odborných textech pracovat. V teoretické kapitole následující po krátkém úvodu je využita řada citací, s nimiž se zachází jako s univerzálně pravdivými tvrzeními o sociální (či ekonomické) skutečnosti. Zdá se mi, že autorka nechápe, že společenskovědní spisy jsou (lépe či hůře) argumentovanými interpretacemi sociální skutečnosti vytvářenými ze *specifických* politických, disciplinárních či biografických pozic (např. marxistický přístup, neoliberální přístup apod.). Sociálněvědní literatura nepředstavuje sourodý a nerozporný korpus nakumulovaného vědění, ale je to nesourodé diskurzivní pole. Vědomí této různorodosti je naznačeno v úvodu ke kapitole 2.1.1. (str.10), další výklad už ale probíhá bez jakéhokoli diskurzivního situování užívaných textů a samotné autorky.

V žádném případě si nemyslím, že by autorka měla zmapovat diskurzivní pole teorie peněz z různých pozic (to by jistě vydalo na samostatnou diplomovou práci), měla ale výslovně uvést, ze které pozice ona sama čerpá, a pečlivě argumentovat, proč si myslí, že je tato pozice vhodná pro uchopení daného jevu a slučitelná s hlediskem TUR. V současné podobě na mě kapitola působí spíše jako výpisky z literatury, což se projevuje i v naprosto nesprávném členění textu do odstavců.

Zadruhé je tento teoretický úvod postaven na příliš silné, a domnívám se, že odborném textu neudržitelné polaritě mezi „dříve“ a „nyní“ a také místní ekonomiky a planetární ekonomiky, která je prezentována jako „ekonomická monokultura“ (str.9, v jiné dikci str.21). První věta celé práce zní takto: „Člověk vstoupil do nového tisíciletí, ale i do zcela nové etapy své historie.“ Toto tvrzení není ve *své absolutnosti* řádně argumentováno ani diskurzivně situováno. Jiný příklad, „(ekonomický systém volného trhu) naboural však klasické komunitní vazby a dovedl nás směrem k současné globální zároveň atomizované společnosti...“ (str.16). Autorka zde pracuje s idealizací „minulosti“ a „komunity“, která je součástí moderního mýtu o harmonické s před-moderní společností, kterou vymysleli levicoví kritikové moderních kapitalistických společností v druhé půli devatenáctého a ve dvacátém století. Místo aby autorka například analyzovala, jak je tento mýtus využíván ve vyprávění koordinátorů LETS, sama ho nereflexivně přebírá jako východisko vlastního uvažování.

Netvrdím, že na tom, co autorka píše, „nic není“, a do značné míry sdílím její politická stanoviska. Domnívám se ovšem, že není legitimní ani užitečné postavit práci na takto vyhrocených a absolutizovaných polaritách. Nejenom, že takový přístup podporuje dogmatické myšlení, ale osobně se domnívám, že je i politicky neproduktivní, protože nám znemožňuje vidět trhliny v „ekonomické monokultuře“, abych použila pojmu autorky, které mohou představovat místa kritické subverze systému. Jinak řečeno, neměli bychom nekriticky věřit příběhu o „globální globalizaci“, který jen její hegemonii potvrzuje.

Za třetí, a v návaznosti na předchozí dva body, musím upozornit na některá další tvrzení, která jsou pro mě jako pro socioložku neudržitelná. Například na str.15 se píše, že „lidé se odjakživa ztotožňovali se svým zaměstnáním...“. Pojem zaměstnání je ovšem historicky i kulturně proměnný, Michael Stewart popisuje například velmi odlišné pojetí práce u komunity maďarských olašských Romů, které studoval,¹ čili tvrzení je v uvedené obecnosti zcela neudržitelné. Jiný příklad, „Západní

¹ Stewart, M. 2005. *Čas Cikánů*. Brno: Barrister&Principal.

země, jejichž demokratický vývoj nebyl zbrzděn totalitním režimem železné opony...“ (str. 30) naprosto pomíjí zkušenost mccartysmu ve Spojených státech a mnoha dalších omezení „demokratických“ západních společností v době studené války. Další příklad, hned na str. 1 charakterizuje autorka současnou západní společnost jako „centrálně řízenou“. To je podle mě také neudržitelné tvrzení. (Dvě předchozí neudržitelné tvrzení jsou navíc, zdá se mi, v rozporu.)

Jako poslední poznámku k této části bych jen na okraj uvedla, že by podle mě bylo čtenářsky příjemnější obrácení výkladu v kapitole směrem 2.3. - 2.2. - 2.1.

Přesunu se nyní k druhé části diplomové práce. Ve třetí kapitole nazvané Metodologie diplomové práce se autorka věnuje především stručnému představení koncepce zakotvené teorie. V tomto uvedení ukazuje, že nastudovala a pochopila postupy této teorie. V kapitole mi ale chybí diskuze řady konkrétních otázek, které by zvažovaly vhodnost výzkumných postupů a rozhodnutí ve vztahu ke konkrétnímu výzkumnému zájmu autorky, především:

Za prvé chybí argumentace, proč byla jako strategie sběru a analýzy dat vybrána právě zakotvená teorie. Autorka se v podstatě tváří, že použití zakotvené teorie je samozřejmostí, tento přístup je přitom jeden z mnoha, které se v kvalitativním výzkumu užívají, a troufám si říct, že v současné době je relativně okrajový. Moje námitka nemá implikovat to, že použití ZT je pro daný výzkum nevhodné, pro tuto volbu ale chybí argumenty.

Zadruhé autorka nediskutuje, proč zvolila jako své partnery v rozhovorech jen a pouze koordinátory LETS a proč nedělala rozhovory také s členy společenství LETS na jiných pozicích („běžní členové“ společenství, kteří ze systému odešli, nebo kteří vytrvali). Pokud se autorka rozhodla pouze pro koordinátory, měla by otevřeně zvážit, jak jsou informace a názory koordinátorů specificky sociálně lokalizovány, a reflektovat meze toho, co tedy může o LETS vypovídat. (Je naprosto klíčovým předpokladem sociologického myšlení, že „koordinátoři“, „vedoucí“, „zastupitelé“ či jakýkoliv jiní „reprezentanti“ nikdy věrně nereprezentují pozice ostatních členů společenství/společnosti. Aspirují-li tedy jako autorka textu na „komplexní pohled“ (p.40) na daný jev, musím se snažit získat co možná nejširší škálu informací a názorů). K problému s využitím těchto dat v analýze se vrátím níže.

Zatřetí chybí přesnější popis toho, jak tématicky směřovala rozhovory a úvaha o tom, jak toto směřování mohlo ovlivnit obsah toho, co bylo nakonec informátory vypovězeno.

Konečně za čtvrté chybí informace o etických aspektech zacházení s daty, například, jestli jsou komunity anonymizovány, jaké dohody o užívání dat byly s jednotlivými informátory uzavřeny.

Jednoznačně nejvydařenější a nejzajímavější částí práce je prezentace výsledků vlastního výzkumu. Z textu je zřejmé, že autorka pečlivě a systematicky pracovala se sebranými daty, a podařilo se jí utřídit a pokládat je to čtivého a poučeného textu. Výsledky, které autorka prezentuje, nepředstavují teoretický příspěvek oboru sociologie, a dovoluji si tvrdit, že ani SKE (na něco takového autorka podle všeho ani neaspirovala), nicméně představují kvalitní zmapování LETS a promýšlení možností a mezí jejich fungování v České republice, které může být podle mého názoru užitečné jak současným a nově vznikajícím společenstvím LETS, tak eventuálním organizacím státní správy a nadacím, jenž by se rozhodly LETS podporovat. Autorka přesvědčivě popisuje společné rysy českých LETS, a také se věnuje jejich odlišnostem.

Dovolila bych si nyní formulovat několik, z části spíše diskuzních připomínek k této kapitole.

Zprvce se domnívám, a tím se vracím k otázce zdroje dat, že autorka mohla a měla v analýze více vážit skutečnost, že mluvila pouze s koordinátory LETS čili získala jejich pohled společenství a jeho fungování. Na str.68 zdůrazňuje například klíčovou roli koordinátorů, ta ale může být do určité míry artefaktem toho, že to byli právě jen koordinátoři jejichž hledisko zachytila. Stejně jak může být artefaktem i silný motiv o tom, že mnoho členů se v systému jen pasivně veze. Koordinátoři budou mít pochopitelně tendenci vyprávět takový příběh o skomírajícím LETS a jeho důvodech, v němž bude toto skomírání spíše důsledkem ostatních, než jejich vlastní chybou. Vzhledem k tomu, že z každého LETS mluvila autorka pouze s jedním členem, těžko se mohly vyjevit zásadnější rozpory, eventuálně konflikty, které se mohly uvnitř komunity odehrát a přispět k ochladnutí činnosti. Typ sebraných dat

spolu s teoretickými východisky, jenž jsem diskutovala výše (polarita komunita – atomizovaná společnost), mohly vyústit v poněkud idealizovaný obraz LETS.

Zadruhé, autorka vynáší pozitivní roli internetu pro administraci LETS (str.52-55). Zdá se mi, že její závěry v této věci by stály za opatrnější úvahou. Internet nás totiž nejen efektivně propojuje, ale také fyzicky rozděluje, tj. snižuje počet kontaktů tváří v tvář. Práce takové kontakty však na str.78 označuje za klíčové pro budování důvěry mezi členy LETS.

Za třetí se domnívám, že autorka měla zvolit daleko zásadnější editaci citací z rozhovorů. Vzhledem k tomu, že nedělá s daty takový typ analýzy, který se soustředí na nuance ve vyjadřování lidí, jenž interpretuje jako nástroje vytváření sociálního řádu (např. konverzační analýza), ale sleduje v podstatě výhradně obsahovou stránku výpovědí, není důvod, proč uvádět citace ve formě mluvené řeči (pro čtenáře to snižuje čitelnost a navíc to navozuje dojem, že informátoři mluví „blbě“, i když jde v podstatě o popis plynulé mluvené řeči).

Konečně mě udivuje a přijde mi škoda, že autorka nijak nevyužívá původní práce Hany Librové o dobrovolné skromnosti v Čechách. Domnívám, že tyto práce mohly být pro výzkum LETS inspirativní.

Z jazykového hlediska lze práci vytknout špatné členění textu do odstavců v kapitole 2 (na str.31 dokonce tři nedopsaná věta), relativně často chybějící čárky ve větách (např. hned na první stránce textu (str. 6) v řádce 6 a na mnoha dalších místech) a chybné používání větné interpunkce za odkazy k literatuře (tečka za větou umístěná před závorku uvádějící odkaz).

Nyní k formálnímu hodnocení práce.

Předesílám, že provést takové hodnocení pro mě není vůbec snadné. Zprv je mým domovským oborem sociologie, zadruhé na univerzitě působím jen občas („zaskakuji“) a nemám tedy žádnou systematickou zkušenost s úrovní studentských závěrečných prací.

Práci navrhuji k obhajobě.

První teoretickou část bych hodnotila pěti kreditními body, vlastní výzkum pak šestnácti kreditními body. **Celkově tedy navrhuji kreditní hodnocení 10-12 bodů a práci hodnotím velmi dobře.**

Co se týče diskuze u obhajoby, očekávám, že se autorka vyjádří k pokud možno všem připomínkám formulovaným v tomto posudku.

V Praze 3.6.2007

Tereza Stöckelová